

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XVI. Clementiam in omni Republica colendam esse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](#)

Cap. XV. Iram regnantibus ex aequo, & subditis noxiā esse.

153

Ethnici de ira efficacissime scripsit, lib. i. cap. 2. Iam vero, si effectus eius damnaque intueri velis, nulla pestis humanae generi pluris stetit. Videbis cedes ac venena, & rerum mutuas sordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum sub ciuii hasta capita, vendalia, & subiectas tellis faces, nec inter membra coercitos ignes, sed ingentis spatio regionum hostili flamma relucentia. Aspice nobilissimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aspice solitudines per multa millia sine habitatione desertas, has ira exhaustis. Aspice tot memoria proditoris duces, mali exempla fati, alium ira in cubili suo confidit; alium inter sacra mensa ira percussit; alium inter leges celebrisque spectaculum fori lacinauit; alium filii patricidio dare sanguinem iusit; alium seruili manu regalem aperire iugulum; alium in cruce membra dividere. Et adhuc singulorum supplicia narris: quin si tibi liberis, relictis in quos ira viri exarist, aspicere cœsus gladio conciones, & plebem immiso milite contradicatam, & in perniciem promiscuam totos populos capitū dannam passos, tanquam aut curam nostram deferentibus, aut auctoritatem contumentibus.

Ire remedium est mora. Athenodus remedium ire Augusto prescribit. Oratio cum mora effex. §. 18. De ira moderanda dixi, atque ad alia abiturus: Monco, sed quod olim alii: Nempe. Maximum remedium est ire, mora. Nec ab illa pete initio, vt ignoscatur, sed vt iudicetur. Definet, si expedit: nee rnuersam illam tentaueris tollere, graues habet impetus primos. Totavincitur, dum partibus carpitur. Athenodus iam senior, (puto esse, qui fuit preceptor Dionysii Areopagitæ) cum missionem ad Augusto impetrasset, inter valedicendum extremum hoc mandatum Imperatori reliquit. Cum iratus fueris, nihil dixeris, aut feceris, priusquam apud te græcarum literarum viginti quatuor nomina recensueris. Quo dicto delectatus Augustus, apprehensa eius dextera: adhuc se presente mihi opus est, inquit, totoque anno cum apud se detinuit. Quod si me paulisper audies, o princeps, cum iratus fueris, nihil ages, nihil dices; nisi orationem Dominicam prius corde dixeris; aut si nimium hoc est: Hæc latem verba decurres: Et dimitte nobis debita nostra, sicut, & nos dimittimus debitoribus nostris. At si ad orationem ire detortus animus dirigi non potest. Aliquam duntaxat sententiam recites. Videlicet Matth. 6. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum; dimittere, & vobis pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus: nec pater vester dimittet vobis delicta vestra. Vel cap. 5. 23. Ego autem dico vobis, quia omnia qui trascurrit fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo rachis: reus erit Concilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehenna ignis.

Vel Iob. 28. Homo iracundus incendit item, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium, immisit inimicitiam.

Vel Proverbior. 15. 1. Reponsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.

Vel Iob. 36. 18. Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas.

Vel Eccles. 11. 10. Ausfer iram à corde tuo.

Vel Ephel. 4. 31. Omnia amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à nobis, cum omni malitia.

Quod si nec sacra admittit, aliquem ex Ethnici consiliarium sumat. Et dicat:

Qui non moderabitur ire
Infectum volet esse, dolor, quod suaserit, & mens;
Dum penas odio per vim festinat multo.
Ira furor breuis est, animum rege, qui nifsparet,
Imperat. Hunc frenis hunc compescat catena.
Iratu post factum errorem intelligit.
Si irascieris, furis.
Nulli irato crede, ne tuo quidem animo.
Bonis viri cito moritur iracundia.

C A P V T X V I .

Clementiam in omni Republica colendam esse.

§. 1. **M**AN S U E T U D O & clementia geminæ virtutes, pari fere semper gradu incedunt, Mansuetudo & clementia iræ & penarum moderatrices. atque in vnam actionum humanarum effectum conspirant. Mansuetudo iræ secundum rectam rationem est moderatrix. Clementia vero poenarum. Vt tramque similitudine quadam ad temperantiam D. Thoinas refert 2. 2. q. 157. a. 3. Nam quemadmodum temperantia voluntates intra gyrum rationis coerset, nec metas honestatis egredi patitur. Ita mansuetudo ferocissimam beluanam, iram vinclis & carcere clausam mitigat, ciceremque reddit, vt non modo non noceat, sed intra licitum sefe, etiam præscriptumque iustitia contineat. Ita Clementia est, non qua per vim & iustitiam non sefir, sed qua mitiores penas, quam iuri rigor, infligit.

Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi. Clementia vel lenitas superioris ad inferiorem in constitutis panis. omnia mitigat. Vel est inclinatio animi ad lenitatem in pena exigenda. tigat. Vel, est virtus aliquid ex merita ac debita pena remittens. Hæ definitions Seneca sunt, lib. 2. cap. 3. de Clement. Clarior, & quæ obiectiones tollat Lipsiana, lib. 2. cap. 12. Clementia est virtus animum à pena, aut vindicta ad lenitatem cum iudicio inclinans.

§. 2. Cum vero potissima sint virtutes, thronumque regni corroborent vt Proverb. 20. 28. dicitur; lis tamen vtrique de statu ab hominibus disputare magis, quam vivere docentibus intenditur. Mansuetudo, inquietum, diminuit iram, clementia penas, at virtus in medio consistit. Hæ vero minus praestant debito, circa rectum ergo consistunt, & illos fines quo virtutis norma fixit. Verum tenenda est non modo sacrarum literarum doctrina, sed philosophorum etiam moderatiorum, & politicorum, iniquis esse virtutes mansuetudinem, & Clementiam, atque adeo honorabiles, vt ceteræ interdum illis deterant. Mansuetudo diminuit iram, quia cum appetitus vltionis sit omnibus innatus, & vindictam lumere dulce sit irato, cum nemo iniurias sibi illatas facile parvas arbitriatur, magna in lucta nobilissima virtus veratur. Clementia vero penas remittit, quam secundum legem communem, iustitia legalis exigit, nec tamen iniusta est, sed benigna. Nam secundum rectam rationem remittit penam debitam, aut penam partem. Idque propter quodam particulares circumstantias, quarum consideratio facit, vt recta sit à feueritate puniendo discessio. Itaque non est contraria feueritati Clementia, neque iustitia. Nulla enim virtus altera virtuti repugnat. Seueritas secundum rectam ratio non seueritatem penas exigit, quando, a quo, & quantæ sunt tatione moxienda. Clementia eadem, ratione duce, loco do iustitiae tempore remittit. Sic clementia, quæ rigidæ legis, ver non est contra, ba benignæ, & secundum legislatoris mentem interpretatur, & secundum eam indicat, iustitiam non conuelli, sed summum ius, quod summa sape est iniuria, ad equitatem, imo li verum fateni volumus, ad iustitiam reducit. At si iustitia (aiunt) posculat penam, non potest eam remittere clementia, nisi opfamilis est primat iustitiam. Imo vero lex communis penam postulat, datque exigenda eius potestatem. Non tamen verat ob certas causas, misereri, ignorare, mitigare. Neque ullus legislator, suarum legum aeo tenax est, aut esse debet, vt non aliquando locum preciosum, & humanitatim relinquit. Clementia opponit crudelitas, quæ est atrocitas animi in exigen- clementia opposita. Seneca 1.2. de ira. c. 4. Quid ergo opponitur clementia? Cruelitas, quæ nihil aliud est, quæ atrocitas animi in exigen-

exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudelis tamen sunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficer contenti, sicuti, ut Sis ille & Procrustes, & Pirate, qui captos verberant, & in ignem viuos impunent. Haec crudelitas quidem: sed quia nec ultionem sequitur (non enim læsa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim antecepit crimen) extra definitionem nostram cadit: quæ definitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possimus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati saudia est: possimus insaniam vocare, nam varia sunt genera eius, & nullum certius, quam quod in eadem hominum, & laniationes peruenit. Illos ergo crudelites vocabo, qui panindi causam habent, modum non habent.

Calamitosum orbi virtutis crudelitas.

Crudelitas itaque pœnas exasperat. Interdum si ne causa sauit, sola delectatione alieni doloris, quæ iustitiam, caritatem, misericordiam, clementiam, omne ius diuinum, humanumque multi violent. Nec homines, sed saeuæ bestie sunt, quæ plus mortident, quam esuriunt.

§. 3. Tria vero hoc capite tractabo. Primo ostendam plerisque in regnum pro manuetudine iram, pro clementia crudelitatem esse dominatam. Secundo quam necessaria sit Reipub. clementia, quam noxia crudelitas sit, docebo. Tertio. Quis sit clementia modus, ne disciplina, & legum vigor eneretur, explicabo.

Veterum immanissima crudelitas.

§. 4. Inter cetera gentium vitia Apostolus Paulus Rom. 1. 31. recentet: *Esse avænioras, immiserit cordes, homicidas, ac propinde crudeles.* Accedit illa vita Stoica, cum misereri, ignoroscere negarent esse sapienti. Sed errat cum Stoicis Seneca.

Misericordia male à Stoicis negata.

Misericordia est enim dolor voluntatis, aut disperientia, de aliena miseria secundum rectam rationem concepta, neque opus est passione aut ægrimoniam, quæ se in lamentationem & planctum effundant. Illa autem appetitus inferioris, seu condolentia, seu commotio, non modo vitium non est, si recta ratione gubernetur, sed veræ etiam misericordia, quæ in voluntate residet, & virtus est, sauit; audiendum autem Apostolus: *Flete cū flentibus.* Motus aut ille animi sauit rationi, quando ita præbetur misericordia, vt conseruerit iustitia, siue cum indigentib[us] tribuitur, siue cum ignoscitur p[ro]p[ri]etati. Ad misericordiam tamen, illæ motus appetitis potentia necessarii non est, potest enim voluntas sola ratione adiuta misereri. Itaq[ue] clare Stoicos refutat Augustinus, lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 27. *Quare illa omnia, quibus huicmodi malis incommode resistitur, qui officio, atque humaniter prebent, misericordies vocantur, etiam sapientes vsque adeo fint ut iam nullo animi dolore turbentur: nam quis ignoret, ex eo appellatam esse misericordiam, quod miserum cor faciat condolentis alieno malo? & qui non concedat ab omni miseria liberum esse debere sapientem, cum fabu[n]ent in op[er]i, cum esurienti cibum præstet, potumque fitenti, cum reflit nudum, cum peregrinum recto recipit, cum oppressum liberat, cum deinde humanitatem suam, usque ad sepulturam porrigit mortuorum.*

In mente misericordia est, eāq[ue] ūuat, que in appetitu est teneritudo.

Eriam si id faciat mente tranquilla, nullus aculeus doloris inflictus, sed adductus officio bonitatis, misericordiam vocandus est. Huic enim nihil obest nomen cum absit miseria. Stulti vero, cum misericordiam quasi vitium deuant, quia officio satia moueri negueant, sine perturbatione commouentur congelant potius rigore inhumanitatis, quam rationis tranquillitate serenantur. Itaque multo prudentius Deus etiam ipse misericors dicitur: qui quemadmodum dicatur, restat intelligere iis, qui se idoneos religione studioque præfiterint, ne cum verbis doctorum incepit ritum, indoctorum animas prius dure scire vitando misericordiam, quam appetendo benignitatem mitescere faciamus; atque ut misericordia iubet, ista nos ab homine pellere incommoda sic innocentia prohibet inferre.

Deus misericors sine miseria.

Omnino igitur malo misericordiam, quæ etiam

miserum, mœstumque cor faciat, quæ cum aliquis scandalizatur, vrat; quæ cum Davide exclameret; Absolon fili mi, fili mi Absolon, quæ cum Christo eleuet oculos super Ierusalem, & fleat, quam duram illum philosophiam, quæ ad omnem inhumanitatem obduratum animos, & crudelitatem accedit.

§. 5. Omnia igitur imperia præscarum gentium, vt in alia vita, ita in summa prolapsa sunt crudelitatem. Proprieque *θεστήμα*, beluini, ille affectus dicitur, quem lib. 7. cap. 1. Nicom. describit Aristoteles. Itaque si (vt ait) propter excellentiam, præstantiamq[ue], virtutis, D[omi]n[u]m efficiunt, talis erit profectio is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque virtutem, neque virtus est, sic neque Dei: sed hic quidem habitus virtute præstabilis & honoratus quiddam est: ille autem aliud quoddam à virtute genitum est. Verum quoniam raro aliquid euenterit, vt vir diuinus existat (quemadmodum Paugnacum solent diuinum appellare & salutare, quem magnopere admirantur: O virum diuinum, inquit:) sic inter homines raro aliquis reperiatur feritate belluarum simili natura: Sed si quis, is maxime apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiusmodi immanitatem, morbi & membrorum debilitations parunt. Atque eos homines, qui vitio ceteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros, & immanes appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliiquid posterius dicendum.

In capite 6. Sed quoniam aliqua sunt iucunda natura, eorumque alia simpliciter & absolute, alia diversis animalium atque hominum generibus iucunda sunt: alia non sunt iucunda natura, sed partim propter debilitates corporum, partim propter conjectudinem, partim propter virtutis natura sunt iucunda: licet etiam in his singulis, consimiles habitus animaduertere. Voco autem immanes, & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare solitam: aut qualibus rebus efferratos quo[rum]dam circa Pontum populos delectari ferunt, alios scilicet crudis, alios humiis carnibus: alios liberos inter se mutuos, in epulare: aut quale est id quod vulgo de Phalaride dicitur. Ferini igitur sunt hi habitus. Alij autem propter morbos, & furores nonnullis innescuntur, qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conservi incur. Alij morbos sunt, qui ex consuetudine profiscuntur, vt pilorum euulsione & vnguine corrasione, carbonum quoque & terro: præterea venerorum v[er]is cum masculis. Namque hoc cupiditates alii naturales sunt, alii ex consuetudine nascuntur, vt qui à pueris consueverunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præberet, incontinentem quenquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quod in complexu venero non agant, sed partantur. Eadem ratione neque eos, qui ex consuetudine, virtutis morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentati, extra virtutis terminos, at fines regredi est: quemadmodum & feritate, ad belluarum naturam proxime accedere. His autem tentatim, atque affectum, superiore esse, aut inferiore, non simpliciter continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: viatorum quemadmodum & eum, qui in ira hoc modo affectus est, vt terminos invincatur, huius perturbationis incontinentem autem dicere grediamur, non debemus. Omnis enim modum superans vitiositas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & saudia, vel ferina est, vel morbo.

Cætera recte Aristoteles, illud omnino male, quod paucos, & non nisi inter barbaros; *Θεστήμα*, beluini, & immanes agnoscit. Contrarium mihi offendendum est, vt vel hac ex parte appareat, quid pietas Christiana mundo contulerit.

§. 6. Antiquissimum humani generis vitium est, in sui generis confortes sauire. Caino, viuente fratre, mundus angustus videbatur. Gigantes ante diluvium, avari, crudeles, libidinosi fuere, vix restaurata orbe, Nērodus tyrannidem occupat, & Abrahamo viuo, iam Noe, Semino, aliisq[ue] lugentibus, longinqua bella reges adorant Gen. 13. Consuetudinem vero libidinandi, & luxurien-

Iam olim
cruelles e-
runt.

Antiquis-
morum sce-
lera refe-
carent.

Quatuor
Monarchie
cruelles.

Cruelitas
Chaldaeorum.

Chaldaica
monarchia
latrociniū
fuit, quod
medefactam
reddidit.

Leena
comparati
Chaldei
cruelles, &
libidinosi.

Aquila ra-
pacitas, &
perpetuus
venatus.

Grypha-
quila ad-
ancorosso.

Persarum
Monarchia
vrsæ est.

& saeuendi, multis locis fuisse Moses ostendit, dum scribit Abrahamum ab Sara periisse, vt fororem se diceret, ne forte ipsa raperetur, & occiso marito, vacuus thalamus, raptori tribueretur. Minus adulterio malum homicidium putabant. Tam vilis erat homini, vacuo adhuc orbe, hominum sanguis. Nec mitior Pharaon in Iudaorum infantes; nec bellis antiquissimis Emæorum, Chorraorum, Zomfommo- rum, Cappadocum, cum integræ gentes delerentur, summa crudelitas abfuit. Quid in Palæstina: nonne septuaginta reges, amputatis manuum, pedumq; summittibus sub mensa Adonibezec micas colligebant? Sed eorum, quæ valde antiqua sunt, crudelitates pleræque latentes, quia defuerunt, quia eas posteriores traderent. Quatuor Monarchiarum nobilissimum crudelitatem spectemus, in illis enim furere genus humanum inueniemus. Prima est, seu Assyria, seu Chaldaea, iungi enim solent. Chaldaeos delictabit nobis Habacuc. c. 1. 6. Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos, gentem amaram & velocem, ambulante super latitudinem terre, vt pœnitat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est: ex semiperita iudicium, & onus eius egredietur. Leios respardi equi eius, & velociores lupi vespertini, & diffundentur equites eius: equites namque eius de longe venient, robabunt quasi aquila festinans ad comedendum. Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens: & congregabit quasi arenam captiuitatem. Et ipse de regibus triumphabit, & tyrannus ridiculi eius erunt: ipse super omnem munitionem ridebit & comportabit aggerem, & capiet eam.

Et Isa. 14. 5. Contra baculum impiorum, virgam dominantium, cadentem populos in indignatione, plaga insanabilis, subiacentem in furore gentes, persequentes crudeliter. Et verit. 12. Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? Et verit. 17. Nunquid iste est vir, qui conturbavit terram? Qui concussum regna? Qui posuit orbem D E S E R T V M? & vrbes eius defruxit? Vinctus eius non aperuit carcera? Et 20. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti, non vocabitur in eternum semen peccatorum. Præpare filios eius occisioni. Daniel etiam ait, enim occidisse, quos volebat.

Gravis ergo erat regni iustus, & tyrannica administratio. Daniel. cap. 7. 4. Leonæ comparat. Prima quasi Leena, & alius habebat quasi aquile. Hier. Λεαναν dictam ait, ob luxuriam, & crudelitatem, famella enim

senior est mare. Aiuunt enim hi, qui de bestiarum scriptere naturis, Leenas esse ferociores, maxime si statim nutriant, & semper gestare ad coitum. Crudelitas autem mulieris talque perpetuo connexa sunt. Quin & Leana est alia aquilinis velox, vt eam etiam Abacuc describit. Leonis senior est famæ, quia nunquam reddit ad præda reliquias, sed calido sanguini semper imminet, aquilarum etiam celebrata est tyrannis; nam vnum par latum prædandi territorium requirere, ait Olaus lib. 19. cap. 7. Narrat deinde quantum ex duabus pullis, quos Boreales agricultæ naufragate cogunt, luci faciant, dum solliciti parentes, omne venationis genus Indis inferunt. Itaque Chaldaica monarchia est γεντιαὶ ἀγκυλοχεῖαι, & fabulam de Grypaquila ex Daniele, & fama illa ortam arbitror. Sic extremam calamitatem Moabitæ infert Aquila illa apud Ierem. 48. 40. Ecce si uerum aquila volabit, & extendet manus suas ad Moab. Et Thren. 4. 19. Velociores sunt persecutores nostri aquilæ cæli, & super montes persecuti sunt nos. Hæcigitur crudelitas Chaldaeorum, & Assyriorum fuit.

§. 7. At multo maior fuit Medorum & Persarum. Daniel de altera Monarchia sic loquitur, cap. 7. v. 5. Et ecce alia bestia simili vrsæ, in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei: Surge comedite carnes plurimas. Bestia foeda, & ignobilis saevitæ est vrsæ.

— Rabido nec perditus ore
Fumantis nasum viui tentauerit vrsæ.

Sit placidus licet, & lambat, digitosq; manusq;, Si dolor, & bilis, si insta coegerit ira
Vrsus erit.

Animal est omniuum, infidum. Feritate omnes beluos superat, vt at Philostratus. Sed vrsorum rabidissimi sunt in Perside. Vrsi Persici ultra omnem rabiem saeunt, inquit Marcellinus. Hoc tres ordines dentium indicant. Hoc illa excitatio: Surge, comedite carnes plurimas. Regna plurima deuorarunt, & inter illa primam feritatem experta est, & crudam famam Babylon, cuius qui misericordia exitia legit, opus agnoscet Medorum, & Persarum. Esa. 13. 17. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non querunt, nec aurum velint: sed sagittis parvulos interficiunt, & luctentibus uter non miserebuntur, & super filios non parcer oculus eorum.

Ammianus lib. 30. Persarum nationem, ait, variatem suppliciorum semper exercuisse crudam. Hinc viuorum excoitatio, idem lib. 33. Hinc cognatorum mortes apud Xenoph. lib. 3. αἰών. Hinc viuorum defensiones Herod. lib. 8. & 4. Viuicomburia, Cteias in fragmentis. Heliodorus lib. 8. hist. Æthiop. Vide & Socratem lib. 1. cap. 22. Procop. lib. 1. de bello Persico, testem summa, efferaque immanitatis.

Cyrus ipse sanguinis audius, in opprobrium crudelitatis, sanguine poenas luit, Darius contra septem optimates, qui egerit tum alij, tum breuiter narrat Val. l. 6. Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctissimo Persis iure curando obstrictus, ne quem ex coniuratione que septem Magos cum eo oppresserat, aut veneno, aut ferro, aut villa vi, aut inopia alimentorum necaret; crudelorem mortis rationem excogitauit, qua onerosas sibi, non per propria religionis vinculo tolleret. Septum enim altis parietibus locum ciuere complevit, suppetuisse tigro prominente, benigno cibo & potionē exceptos; in eo collocauit; è quo somno sopiti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

Et de altero Ocho: Apertior & tatrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham frorem, aque eandem socrum, viam capite desiderit; & patrum, cum centum amplius filiis, ac nepotibus vacua, area destitutum, iacula confixit; nulla iniuria lacepsit, sed quod in his, maximam apud Persas, probitatis, & fortitudinis laudem confidere videbat.

Inter cruda supplicia fuere στραφισμοὶ quo mortuus est Mithridates apud Plutarchum in Araxerxe, durauit illud dies septem & decem, deuorato pene à vermis corpore. Memnon, (lib. 2. 2. 6. apud Xenoph.) ὁ αἰώνες ἐνικῶν, excruciatus est integro anno. Nec nouum hoc est, medicum fororis sic regia fæmina excruciauit.

Quales vero in hostes? Iustinus lib. 10. Octingentos Alexandro occurrisse, narrat, truncata corporis parte, seruitum passos; tot simul muniti in uno loco?

Non dissimilia apud Curtium lib. 3. De istud Diodorus Siculus lib. 18. Ηγω μεταπούσοις τάβλες, οἱ μὲν χείρες, οἱ δὲ πόδες οἱ δέρα. Υἱοίς. Extremas partes muniti omnes, si quidem manus, illi pedes, alij aures, & nar-

es. Acta Cambylis in Ægypto videantur, Herod. lib. 3. Calamitas Rhinocolororum à Persarum rege fuit, teste Seneca lib. 3. de ira cap. 20. 1. Diodorus in Biblioth. lib. 1. cap. 2. & Strabo lib. 16. regi Æthiopum tribuunt. Quomodo homines venarentur meminit Plutarchus lib. qua animalia sapientiora, modum exponit Herod. lib. 6. Οδειρούπος εργάτος, οἱ πέρισσοι χειρεύοντες καὶ μάλιστον τῷ δευτέρῳ ζετεῖ, οἱ ἀνταπλασταὶ, τίστει εὐτετέρους τὰς πλευράς, τὰς οὐδὲ τὴν ητείρην κενέας, χιονούς, καὶ λεπτούς, καὶ τένεδον, οὐκινὸν τὸ λεπτόν πλευρών, οἱ ἔκιστην αἰχλάδες οἱ βαρβάροι ἐπορχύειν τὰς αἰθεραύσιας πλευράς τὸν τύπον τὸν λεπτόν. Αντειράδεις καὶ διεπιπλευραίς της βαρβάρους ὅπῃ τὴν πλευράν διέκυνται, οὐδὲ τηνὶς πάσης τῆς πλευρᾶς τὴν πλευράν διέρχονται, οὐδὲ τηνὶς πλευρά-

Vrsus qui
dicit, cru-
delem dicit.

Vrsus o-
mnia su-
rat anima-
lia.

Persarum
vrsi ultra
omnem ra-
biem sa-
uunt.

Persæ sauis
assueti &
leti.

Vrsus infi-
dus & cru-
delis, etiam
innotos.

Iurisuran-
di saua ir-
risio.

Miseranda
crudelitatis
Persica spe-
ctaculum.

Persarum.

αἰθρίας. εἴτεν δὲ τὰς ἐν ἡπέργοι πόλεις τὰς ιδεῖς, καὶ τὰς αὐτὰς, παλαιάς εἶσαι πάνευον τὰς ἀθρίας, οὐ γάρ οἰα. Τὸν Ναυαλίον Περσῶν exercitus cum circa Miletum hieūasset, altero anno positas ad continentem insulas celeriter occupauit. Chios, & Lesbos, & Tenedum. Postquam vero unquamque insularum barbari occuparunt, sagena homines capiunt. Hanc vero in modum, sagena capiunt, viri manū viri apprehensæ ex Boreali littore ad australē progreſi, venantur homines, ceperunt autem in continentē Iōanicas vībes, sed homines sagena non incluserunt, neque enim fieri poterat.

*Crudelitas
alii crudelitatem
cadit.*

*Celeritas
Alexandri
in Pardo fi-
gurata.*

*In Pardo
Alexandri
crudelitas,
& violen-
tia.*

*Ebrietates
efferant
mentem.*

*Monarchia
Græca in se
collisa.*

*Pardo alia
bestia pa-
catur vī-
trix eius
violentia.*

*Terribile
est, quod
nocte.*

nitos reddat. Tertio, fortis, æratio, vibribus. Quarto, Denres feroci, imperatores fortes, exercitus, classes. Deuoram omnia Ro- mani.

Quinto, comedens & comminuens hostium vires, prouinciarum spolia, neque enim vnum regem ditarre satis erat, tot patrici, tot proconsules, praeside que implendi erant, miseri prouinciis, accipienda noua Colonia, cedundum ago. Ipsa Roma quanta erat? Lipsius lib. 1. cap. 2. & 3. de magnit. Romana Auguſti tempore plures erant, quam 320000. tenuiorum ciuium, qui ex publico, hoc est prouinciarum fudo-re, ac sanguine viuebant. Necilli duntaxat, sed eadem ex præda diuites, equites, senatori luxuriabantur. His vxores, liberos, seruulos adiunge, gentem integræ conficiebant. Magnos seruorum exercitus traheere moris erat. Crasius 500. fabros in familia alebat, aliis plures. Ingens fuit Romæ mancipiorum numerus, cum aliquando in senatu geretur, ut alia veſte serui viuerentur, alia liberi; intellectum est, quam periculoso fore, si liberos seru numerare capiſſent, vt docet Seneca; Idem ad Helium, maiorem extornerum turbam, quam ciuium Romæ esse indicat: Aula Cæſarum ad 100000. continebant. Nunc largitiones, ludos, epulas publicas, cæteras insania perpende, intelliges bestiam tam voracem sine multorum animantium sanguine esse non potuisse.

Hæc ergo crudelitas, sed insignem, cæterisque monarchis non tam furiole viſurpatam immanitatem Spiritus sanctus indicat illis verbis. Et reliqua pedibus conculcans. Ferox & sanguinaria bestia, cui parum est infirmiorum mortibus pauci, faginati, & distendi; nisi per saeviam superbiſſimumque contemptum, percussatis insultet. Duo vero sunt quæ grauiſſimæ furent tori orbis. Primum ludi Romanorum Circenses, Scenici, alii. Apparatus erant in nugas immensi. In Agamennone texcenti multi: Thætrū in vnum diem à Nerone auro opertum. Cæſar in funere patris instrumentum lœcē ſecit argenteum, & necdum Cæſar erat, necdum Gallias, necdum vibem ſpoliarat. Plinius tempore paſſim Coloniis, & municipiis erant lœcē argenteæ. De Heliogabalo ſupradixi, qui nauales Circenses in Eupiris vino plenis exhibuit, quos longos & latos eſſe oportuit, ut naues decurserent, vix vnius anni vinum tanto furor satis fuisti arbitror. Adde non modo apparatus, & ple- no fluitantia vela theatro, ſed miſilia quoque, nempe Arabes nimba maduſſe Romæ ſuis. Tranquill. in Octaui. Sparsa & populo niſſiliū omnium rerum, per omnes dies singula quotidie millia autūm, cuiusque generis multiplex penus, tefſere frumentaria, vēſti aurum, argentum, gemmas, margaritas, tabule, pīctū, iumenta, atq; etiam manuſcrip- tū ſera, nouissime naues, iſſulae, agri.

Sed caput crudelitatis erat in amphitheatro, vbi ad ſolam ſpectantiam voluptatem homines interibant. Conſulat doctissimi luſti Saturnalia, cui res ea cura eſt. In ſingulos annos arena ducenta, aut potius trecenta millia hominum, in crudeliffimas voluptates ablumpit. Cæſar venationes edidit per quinque dies, noniſſime pugna quingentis pedibus, viginti elephanti, triconta equitibus vtrique commisit. Tranq. in Iulio, ſingulos annos ad trecentos magno pugnatorum numero produxit. Tranquillus de Augusto c. 43. & Claudio c. 21. qui vtrique duo, tria, decim tricentos commisit, vna pars Sicula; altera, Rhodia pſere. clausis tricentis. Erat hæc vnius diei voluptas, cui multa millia impendebantur. Adrianus per tres dies, Gordianus per integrum annum aliquot millia conſumplit. Tunc gladiatores, venatus, naumachias per centum dies. Traianus per dies centum viginti tres in ſumpli decem millia. Hæc Roma, hæc Cæſarum; ſed plura erant ſpectacula; conſules, praetores, aediles, facerdotes munera edebant. Imperatores ingentes ſumptus faciebant: Adrianus in adop- tione.

*Cur bestia
comedens
vocetur?*

*Pedibus d-
culcat o-
mnia, dum
ad voluptu-
tem aman-
tia ſpecta-
cula para-*

*Sumptu-
ludorum.*

*Sumptu-
niſſiliū.*

*Spectacula
noniſſime
pugna
triconta
equitibus
vtrique
commisit.*

*Tranq. in Iulio,
cap. 39. Idem ille, nauali prelio biremes, tricremes, quadri-
remes, magno pugnatorum numero produxit. Tranquillus
de Augusto c. 43. & Claudio c. 21. qui vtrique duo, tria,
decim tricentos commisit, vna pars Sicula; altera, Rhodia pſere.
clausis tricentis. Erat hæc vnius diei voluptas, cui multa
millia impendebantur. Adrianus per tres dies,
Gordianus per integrum annum aliquot millia con-
ſumplit. Tunc gladiatores, venatus, naumachias
per centum dies. Traianus per dies centum viginti
tres in ſumpli decem millia. Hæc Roma, hæc
Cæſarum; ſed plura erant ſpectacula; conſules, praetores,
aediles, facerdotes munera edebant. Imperatores
ingentes ſumptus faciebant: Adrianus in adop-
tione.*

Quis tanti hominis vi-
ptione Commodi perdidimus, inquit, quater milles HS. hoc est decē milliones, vere perdidisti in nugas, vere crudelissime perdidisti in hominum miserorum mortes, & in miseriōes mortibus voluptates.

Magistratus Romæ, & in prouinciis eadem faciebant: Augustus suo nomine vices quater, aliorum absentiū, vel qui non possent vices ter ludos dedit. Herodes in ipsa terra sancta singulis fere oppidis theatra constituit, & paria septingenta simul commisit. Erat & in funeribus ea consuetudo: Nam hæredes ni sic fecissent gladiatorum dare centum damnatos partia legimus. Ipsa conuiua, ipsa epula sanguine crudeli aspergebantur. Omnia magnatum funera gladiatoriis inferis funestiora facta sunt, omnes nuptiae, conuiuaque nobilium crudelitate barbarica tetra erant.

Si Herodes in terra sancta, quid alijs præfides.
Quantu moribus prouinciarum tot bestia capte sunt?
§. 10. Nec minore sanguine apparatus ipse constabat. Pompeius alii Leones supra quadringtones, Gordianus vna die centum feras Lybicas, vrsos vno die mille dedit. Augusto muneratio confecta tria millia, & quingentas feras vnis ludis, lapis Ancyranus immanis crudelitatis testis confitetur. Vopiscus in Probo: cum mille struthiones, mille cœros, mille apros dedisse, & ne paucorum putres; Statilius Taurus ad venationes lapideum in campo theatrum adificauit. Sed illo contempto nouas crudelitatis species inuenit Seuerus, ne vñquam satiari posset, nam è nau soluti quadringtones vno momento leones emisit. Carinus mare, & monstra natantia induxit. Piget catena referre quæ in Nerone, in aliis historiæ fideles tradunt. Hanc bestiam omnium bestiarum dominicem consideremus. Primo tot inter se gladiatores in amphitheatro, in funeribus, in conuiuis, per omnes prouincias committruntur. Deinde bestias obiciuntur; quot enim homuncione quadringtonitis leonibus pares esse poterant? Sed non hic isti crudelitas, maior est in venatione ferarum; vide integras prouincias in Africa, in Asia, in Mesopotamia in venatione beluarum cum vitæ periculo occupari, sine vulneribus vix unus leo capit, hic quadringtonis sunt vna die perituri, quanto labore opus est, vt capiantur. Quod si capientur, vt sylva tuta essent miribus animalibus, vt ne agros infestarent, periculi & laboris precium videriposset. At nunc capiuntur, & viā, vt capiantur cautio est, vt per terrarum, maritimumque tractus Romanum adducti, magnis sumptibus pasti hominem lacerent, quod est inhumanissimum, hominem beluæ fauere contra hominem. Deinde, vt hominem lacerent in hominis voluptam, quodiam supra omnem saevitatem habet, pauca enim beluæ nisi cibi causa saeuunt, homo hominem, quia dolorem hominis, & varietatem delectationis, ex varietate supplicii querit, beluæ obiciunt. Haec non unus, aut alter, sed totum imperium, imo pene totus orbis cultor facit, laudat, iubet, postulat. Superant haec omnia immanitas criminata. Tantum impensum est in leones, tigres, vrsos, hominum voratores, quantum in integros exercitus. Publica erant & alia, crudaque; monstruosos partus sine fraude necare, debiles ac mancos expondere. Seruitia veicula ad ladium, ad bestias, ad metalla vendere. Sæcum ius dominorum in mancipia exercere.

Facilius magnum exercitum adere, quam at leones, vrsos, tigres capere, a-
§. 11. Post publicam illam totius populi crudelitatem, parum est, quod de singulorum immanitate, & saevitia dicere posset. De Augusto constat, eum iam lassa saevitatem ferrum posuisse. Tiberius aliud non fecit, quam ut carnificinam exhiberet. De Caligula Dio ita loquitur: *Quam autem Caius sanguine expleri non posset, curabat vt quam plurimi inter se dimicarent, eosq; non nunquam binos, interdum confertos etiam, tanquam in acie congregati uerberat, ita vt sex & viginti Equites vno die casi sint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum defecissent dannati*

ti ad bestias, nonnullos ex ea turba que in tabulis confederat, corripi iussit & bestias obici, isque quo minus loqui possent, aut quenquam accusare, lingua precliti mandarit. Et Dione grauior Seneca lib. 3. de ira cap. 19. Modo C. Caesar Sextum Papiniū cui pater erat consularis, Bassum questorem suum Procuratoriū sui filium, alios senatores & equites Romanos vno die flagella cecidit, torfit, non quaestionis, sed animi causa.

Deinde adeo impatiens fuit differende voluptatis, quam ingenia crudelitas sine dilatione poscebat, vt in Xysto maternorum hortorum, qui porticum à ripa separat inambulans, quodam exillis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollaret, quid instabat? quod periculum aut priuatum aut publicum vna nox minimabatur? quantum fuit lucem expectare? denique ne senatoriū populi Romani soleatus occideret. Quam superba fuerit crudelitatis ad rem pertinet scire: quanquam aberrare alio possumus videri & in deum exire. Sed hoc ipsum erit pars ire super solita sequentis. Ceciderat flagellis senatores: ipse effect, vt dicto posset, solet fieri: torferat per omnia que in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, aculeo, igne, vultu suo. Ex hoc loco respondebitur magnam rem: stirps senatores, quasi nequam mancipia, inter verbera & flammam diuinit, homo qui de toto senatu trucidando cogitabat: qui optabat, vt populus Romanus vnam certicem haberet, vt sceleris sua tot locis ac temporibus diducta in unum idem, & in unum diem coegeret.

Sæuior Claudius non inspectis elogiis. Nero quoque inter mollissima regni principia Britannico venum parat, lenti sceleris impatiens. Tac. lib. 13. postea in matrem, magistrum, Apostolos, in omnes ex quo saevus est. Seuerus Antoninus per medicos mortem patri machinavit, sed parum obsequentes mortuo parente, omnes trucidat, cum amicis paternis, ne vno quidem relieto. Sic ante Seuerus pater, omnes Nigri amicos trucidarat.

Quale portentum vnde ista prodierunt? Gallienus Veriano: Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos & fors belli intermixere potuissent. Perimendus est omnis sexus virilis, si & senes atque impubes sine reprehensione nostra occidi possent. Occidendum est quicunque male contra me dixit, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem & fratrem. Ingenuus factus est Imperator. Lacerare, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente irascere, qui hoc manus mea scripsi. Ita Treb. in 30. tyrannis. Maximinus præter exercitam in Christianos crudelitatem ex praefecto tironum proclamatus imperator, in ipso exordio quatuor nullia ex amicis Alexandri trucidavit. Describit eius crudelitatem Iul. Capitolinus: Sed inter has virtutes tam crudelis Vereres fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Bufridem, alij Scironem, non nulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Se natus eum tantum timuit, vt vota in templis publice, priuatimque, mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romanam videret. Audiebat enim ralios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios seris obiectos, alios sustibus etsi, atque omnia hec sine delectu dignitatis, quim videtur disciplinam velle regere militarem, cuius exemplo ciuitia etiam corrigeret voluit, quod non conuenit principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, nesciudilitate imperium non teneri.

Et Capitolino consentit: Trebell. Poll. Fuit tamen nimia crudelitas in milites, nam & terna millia, & quam singulis diebus occidit.

Macrinus grauis scelerum vltor, & iustus, nisi ipse sceleratissimus fuisset. Milites in cruces egit, bobus inclusis ob scortationem, tribunum ob permissione de seri vigilias occidit, Mezentii supplicia representauit.

Aurelianus Romanum veniens, seditionem tanto cruento vltor est, vt funeribus pene repleuerit ciuitatem.

§. 12. Nunc oculos mentemque ad Rempubli- cam nostram flectamus, cui ante omnia clementia,

Bestiariorū spectatores bestias obiciuntur.

Partiuntur nobiles à maiore domino, quod faciunt inferioribus.

Caius optat populo vna ceruicem.

Episola a trox tyran.

Vereres crudelitates relate.

ipsum, à militibus occisum.

Macrinus.

O pœna-

penarumque raritas, & parcitas conuenit. Omnino principem decet esse clementem. Vitam tibi, fortunisque homines crediderunt, decet non fallere fidem tam multis fidelibus. Dictum est ab antiquo sapiente: Alieno sanguini parcas, vt tuo; Tibi dictum exstima, o princeps, alieno sanguini parce, vt Christi, si enim conferui tui sunt, & membra Christi, non potest esse sanguis membrorum alienus a Christo. Decet omnes qui seruandis hominibus constituti sunt, in omnes esse benevolos, & in quos possunt beneficia conferre. Etiam ille qui nullus culpa sibi conscient est, nihil pulchrius esse sibi ducat, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. Qui vero & ipse habet, quod debeat ignosci, sine summo opprobrio, non poteat in alios esse crudelis.

Imitate hac quidem in re Deum, qui in omnes beneficis est. *Videmus* (inquit S. Cyprianus de bono patientiae) inseparabilis aequalitate patientia, nocentibus & innoxios, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere; grandescere copias mesium, fructus mite scere vinearum, excutere pomis arbusta, nemora frondescere, prata flovere. Et cum crebris immo continuis exacerbetur offensus Deus, indignationem suam temperat, & prestitum semel retributionis diem patienter expectat. Cumque habeat in potestate vindictam, manu illi diu tenere patientiam; sustinet scilicet clementer & differens, vt si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum ac scelerum contagione volatatus, vel sero ad Dominum convertatur ipso monente, & dicente: Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur, & vivat.

Clementia propria hominis est.

§. 13. Sic homo, in hominum adiutoriorum natus est, & prater naturam etiam principis officium hoc ipsum requirit. Eadem mente Seneca de Clem. lib. i. cap. 5. Magnam fortunam, magnus animus decet: qui nisi se ad illam extulit, & alterius stetit, illam quoque infra terram dedit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillamque, & iniurias atque offensiones superne despiciere. Muliebre est, furere in ira: ferarum vero, nec generosarum quidem premordere, & vrgere protrectos. Elephantes leonesque transeant, qua impulerunt: ignobilis bestia pertinacia est. Non decet regem sexu, & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exequatur: at si dat vitam, si dat dignitatem, percutientibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum patienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, numquam nisi inferiori datur. Seruire, proprium est excellentis fortune: quoniamquam magis suspici debet, quam cum illi contingit idem posse quod quis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali.

Christianorum principum clementia.

§. 14. Christiani principes ut diem resurrectionis, alia festa sanctissimae religionis relaxatione vinctorum celebrare solent, ut quamvis in squalore, & tenebris versentur, redemptionis tamen aliqua luce, & fructu latenter, sic Constantinus magnus multa praesidia in sanctis Ecclesiis esse voluit afflatis. Nec principes boni natalem cruentum amphitheatrali laniena agent; cur enim tot moriantur die qua tu natus es? Sed beneficentia amabilem, expectatumque populis efficient, Constantinus propter Crispum natum, propter Helenam partum omnibus indulxit, prater veneficos, homicidas, adulteros, hac mente si princeps fuerit, quanta vota futura pro filiorum eius incolumitate putabimus?

Tanto autem est in Republica, magistribusque clementia, quo latius pater, materiamque habet maiorem. Id quoque docet optimus clementia, sed discipuli crudelissimi magister Seneca lib. i. cap. 5. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non alter quam membris languentibus, & si quando misso sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quam necesse sit incidat. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus &

quanto plus habet apud illos quod seruet, quantoque in maiore materia appareat. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum sauitia bellum est. Cum autem virutibus inter se sit concordia, nec illa altera melior aut honestior sit: quadam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere. Hacten magnanimitas, in bona fortuna latorem locum habet, metusque in tribunali, quam in pleno conspicitur. Clementia in quamcumque domum peruenierit, eam felicem tranquillamque prestat: sed in regia quo rarius, et mirabilior. Quid enim est mirabilius, quam eum cuius ira nihil obstat, cuius grauiori sententie ipsi qui perent assentuntur, quem nemo interrogatur est, innoxiis vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipsam sibi manum iniuste, & portestate sua in melius placidius que vita? Sed rarum est, eti enim vniuersaliter parcit, multis tamen milibus, mors iniusta infertur.

Heu quoties defleuit ista, mansueta Christianorum pietas? Cyprian. Epist. 2. Cerne tu itinera latronibus clausa, maria obessa predonibus, cruentu horrore castigioribus bella vbique diuisa: madet orbis mutuo sanguine, & soliditudine homicidium cum admittunt singuli crimen est, virtus vocatur cum publice geritur: impunitatem sceleribus acquirit non innocentia rado, sed sauitia magnitudo. Iam ad vrbes ipsas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendes, omnem soliditudine tristiorum. Paratur gladiatori ludus, ut libidinem crudelium lumen sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruina toris membrorum moles robusta pinguecir, ut sagittatus in ponam carius pereat. Homo occiditur in hominu voluptatem, & ut quis posset occidere peritia est, vsus est, ars est: scelus non tantum geritur, sed & docetur: quid potest inhumanius, quid accerbius dici? Disciplina est, ut perimere quis posset: & gloria est, quid perimit. Quid illud orate, quale est, ubi se feris obyciunt, quos nemo damnavit? atate integra, honesta forma, vesti pretiosa, viuente iuuenes in vltorium funus ornantur, malis suis miseri gloriantur: pugnant ad bestias, non crimen, sed furore spectant filios suos Patres. Frater in causa est, & soror precepta est.

Tertullianus vero libro de spectaculis haec persequitur, cap. 21. Et qui ad cadaver hominis communis lege defuncti exhortari, idem in amphitheatro derosa & dissipata, & in suo sanguine squalentia corpora patientissimi oculis desuper incubat. Imo qui propter homicida paenam probandum ad spectaculum veniat, idem gladiatori ad homicidium flagellis & virginis compellat inuitum. Et qui insigniori cuique homicida leonem poscit, idem gladiatori atrociter ruder, & pileum premium conferat. Illum vero confectum etiam amoris spectaculo repeatat, libentius recognoscens de proximo, quem voluit occidere de longinquio, tanto durior, si noluit.

Quam suorum principum, quam tyrannorum crudelitatem accusare possunt, quislic vivunt? Cai Homo. vocem exhortsit, cum populo Romano vnam duculitatem ceruicem optat. Omaes ciues Caiani est, nihil est sa occidit vobis homine vilius, in cuius sanguine duntaxat spectatur. Et aculum queritur. Homo hominem non iratus, non timens, non sperans, nihil expertens, sed tantum spectatus occidit. Nec vno ictu mors vna defungitur, non gladio dolor decipiatur, qui antequam sentiatur, peremit, sed laceratio, & viscera, morientis palpitatio, deliciæ sunt spectantium. Publicum Damnavant illa spectacula ipsi qui furebant. Sene- furo. ca epist. 95. Non priuatum solum, sed publice furius. Homicidia compescimus, & singulas cedes: quid bella, & Priuatum occisorum gentium gloriosum scelus? Non auraria, non delinquunt crudelitas modum nostri. & ista quam diu furtum, & a te pes puniunt singuli sunt, minus noxia, minusque monstrosa sunt: ex tur, qui plenatus consultis plebisque scitae sclera exercentur, & publice iacebunt, vetita priuatum. Que clam commissa capite gunt, latuerent, eadem quia paludati fecere, laudamus. Non pudet datur, homines,

homines, mitissimum genus: gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tridere: cum inter se etiam mutatis ac feris pax sit. Aduersus tam potentem explicitumque late furorem operosior philosophia facta est, & tantum sibi virium sumptus, quantum his, aduersus quae parabatur, accesserat: Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum: non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendum, à quo paullulum discesserat.

Lega crudelitatis iussa. Optime ὁ Seneca, publice furitis, crudelitas enim illa publica erat, & non modo erat in amphitheatro, sed magistratus aut lege, aut confuetudine, aut placendi studio demandata. Tiberium, Caium Neronem, Claudium, Domitianum, Seuerum, Commodum accusatis, in aliquos senatores equitesque metu, vel odio, vel animi causa fœnos. Quid vero de se illi alienæ crudelitatis accusatores statuerint, qui tantum fanguinem innoxiorum suis voluptibus inducerunt? Quid iustus est, quam illos sanguinariorū principum obici feritati, qui tot auctoratorū millia verò pollici mori iussuerunt? Quid mirum, vigilante vindice Dei oculo, ita eos mori, vt sentiant le mori, qui sepe hoc atrox ingeminarunt; Repete. Non ignorarunt sanguinaria suam immanitatem caca gentilitas, sed amauit. Itaque pleni omnes homicidio, exuti hominem, induit animum beluinum, non vulnus feri, sed omnis feritatis victores, Nam bellua à suo genere abstinent, & raro plus mordent, quam edunt. Hi autem homicidio, non alterius generis cæde, & sine vilo suo compedio gaudebant. Itaque & tales non hostes modo, sed Imperatores suos experti sunt.

Cadit voluptas proprio dolore pensatur. §. 16. Tibi vero ὁ Republica misericordiam, mansuetitudinem, clementiam commendo, si quis hominum miseriis delectatur, eum miserum esse iube. Iubemur esse misericordes sicut pater noster cœlestis misericors est: minatur Deus non consecutus misericordiam, qui proximo eam non præstiterint. Misericordia omnibus sacrificiis antefertur, hæc proximo exhibenda docetur Psal. 112. 5. 9. Proverb. 11. 17. & 14. 21. & 15. 27. & 24. 21. 31. & 19. 7. & 25. 21. 29. 7. Osee 6. 11. Mich. 6. 8. Zach. 7. 9. Matth. 5. 7. & 19. 13. & 10. 33. & 25. 41. Galat. 6. 12. Itaque non modo firma voluntas succurrendi, & hominum miseria subleuandi, cœptiō redimendi, tenuiores locupletandi, est laudabilissima, & vt Cicero ait, magni & gravis viri, sed etiam mollissima illa animi tenetudo, qua alienis malis afficimur, si recta ratione gubernetur, insignis est instrumentum beneficentiae, & solatium humanis malis à misericordissimo Deo filiorum suorum pectoribus inclusum, nam & miseros ex condolentibus affectibus consolationem capere videimus. Ideo

— Molissima corda

Humano generi dare se natura facetur,
Quæ lacrymas dedit: hec nostræ pars optima sensus.
Plorare ergo iubet causam dicentes amici,
Squaloremque rei, pupillum ad iura vocantem
Circumscriptorum, cuius mananta flevit
Ora puellaris faciunt incerta capilli.
Natura imperio geminus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans
Et minor ignorat, quis enim bonus, aut face dignus
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Villa aliena sibi credit mala: separat hoc nos
A grege multorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces.
Atque exercendis, capiendisque artibus apti
Senium à cœlesti demissum traximus arce.
Cuius egenit prona & terram speciantia mundi.
Principio inclusit communis conditor illus
Tantum animas, nobis animum quoque, matutus ut nos
Affectus petere auxilium, & prestare iuberet:

Dispersos trahere in populum migrare vetusto
De nemore, & prauis habitat as linquere syuas:
Aedificare domos, laribus coniungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino lumine somnos
Ut collata daret fiducia: protegere armis
Lepsum, aut ingenti nutantem vulnere ciuem:
Communi dare signa tuba, defendier iisdem
Turribus, atque una portarum clave teneri.
Sed iam serpentum maior concordia: parvit
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemo re vnquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: fauis inter se conuenit viris
Ait homini ferrum lethale incude nefanda
Produxitse parum est, cum rostra & sarcula tantum
Assueti coquere, & marris ac vomere lassi
Nescierint primi gladios excudere fabri.

Mutuum effecit us anna-tura est.

Belnus mu-tua pax est.

Causa indita humanitatis est, quia nullum animal à natura est tam amans sui generis, quam homo. Brutorum socii, & in prolem affectus adulto factu exolescit, nec vilus cognitionis respectus. Deinde quia hominum plerique venia indigent, debet sua natura benignus esse homo. Seneca lib. 1. de clementia cap. 6. hexa Neronem ad clementiam hor-tatur. Peccatum omnes: alij grauia, alij leuiora, alij ex definito, alij forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis consilis parum fortiter stetimus, & innocentiam iniuiti ac renuentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extreum sui delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius posset ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

Hominis in hominem amor na-turalis & perpetuus, & naturam spectes.

Hac causa Titus facile etiam grauia condonavit. Duos (inquit Tranq. cap. 9.) patrici generis coniuctos in affectione imperti, nihil amplius quam ut desierent munierint, dicens principatum fato dari: si quid præterea defiderint, promittens se tributarum.

§. 17. Verum præcipuum est quod ad clementiam incitat omnes magnopere oportet, quod per eam amor, ex amore securitas nascitur. Ex crudelitate odium, & timor, ex odio insidiae, ex timore fuga, & cum sperat victoriā, seditiones, & bella nascuntur.

Crudelitas timorem, odium, fuga, seditionem mouet.

Quantum amoris conciliat clementia principum, & Reipublicæ, vniuersum genus humanum vna vo-ce clamat. Demonstrat hoc suo principi Senec.lib.1. de clement. cap. 3. Illius dumini magnitudo stabilis, fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt; cuius curam excubare, pro salute singulorum, atque vniuersorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tanquam malum aliquod, aut noxiū animal ē cubili profilicit, diffinguit, sed tanquam ad clarum, ac beneficium fiducia certatim aduolant, obicere se pro illo, mucronibus infidianum paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, inter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturni excubii muniunt, latera obiecti, circumfusq; defendant: incurrentibus periculis se opponunt, non hic est fine ratione populi, viribusque consensus, sic protegendi armadique reges, & se suaque iactandi quocumque desideraverit imperantis fatalis.

Et cap. 13. E contrario is cui curæ sunt vniuersa, quam alia magis, alia minus tuerit, nullam non Reipublicæ partem, tanquam suu nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam se ex visu est animaduertire, ostendens quam iniuria apero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hostile, nihil effratum est. Qui potentiam suam placide, ac alaturiter exercet, approbare imperia sua cibis cupiens: felix abunde sibi visus, si fortunam suam publicauerit, sermone assibilis, accessusque facilis, ylusu, qui maxime populos demeretur, amabilis, aquis desideris propensis, & iniquis acerbus, & tota ciuitate amatur, defenditur, colitur.

§. 18. Est tamen potentior crudelitas ad odium, quam ad amorem clementia. Duos verus Roma pene

Doleat suo, qui dolore alieno dele-datur.

Solatium miseri est amicorum communis-fatio.

Lacryma & molle cor presta-tissima na-tura opera.

Soli homini indita mi-sratio.

**Clementia
amoris ille-
stamentū.**

**Germani-
cus Alexan-
dro prela-
sus.**

Vera laus

**Titi crude-
litatis calli-
ta.**

**Tiberij cru-
dels mors
gratissima
suntis.**

**Exitus cru-
deltatis.**

pene clementes videntur principes Germanicum, quem Cæsarem habere non meruit, & Titum, quem diu retinere non potuit, de Germanico clementissimo ita Tacit. ann. 2. Neque multo post extinguitur ingenti luctu provincie, & circumiacentium populorum. Indoluere extere nationes, regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes, visuque, & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem, & gravitatem summae fortune retineret, inuidiam, & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus, & pompa, per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, et atatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adequarent. Nam virum corpore decoro, generi insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum infans externas inter gentes occidisse. Sed hunc nitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus praliatorem, etiam si temeritas abfuerit, prepiditusque sit, percuscas tot victoris Germanias seruitio premere: quod si solus arbiter rerum, siue, & nomine regio fuisse, tanto promptius adsecuturum gloriam militia, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis arbitribus preffuerit.

De Tito Suet. cap. 12. Excessit in eadem qua pater villa, idibus septembri, post biennium, ac mensis duos, dieisque IX. quam successerat patri, altero, & quadragesto etatis anno. Quid ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu, maxentibus publice cunctis, senatus priusquam editio conuocaretur, ad curiam cucurrit: obseratus adhuc foribus, deinde aperitis, tantas mortuo gratias egit, laudesque, quantas congesit ne viuo quidem, in quam, atque praesenti.

His aliorum exitus comparabis; mirabilius est de Tito, qui initio imperans, occulte crudelis fuerat, sed ut maius odium conciliaret, sic enim Suet. c. 6. Egitur aliquanto incilius, & violentius. Si quidem suspicimus quenque sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi consensu ad penam depositerent, haud cunctanter oppresset. In his Aulum Ceciniam consularem virum, vocatum ad canam, ac vixum triclinio egressum, confiditius, sane virgente discrimine, quum etiam chirographum eius, preparate apud milites coniurationis, reprehendisset. Quibus rebus, sicut impostorum securitati satis cauit, ita ad praesens plurimum contraxit inuidia: ut non temere quis, tam aduerso rumore, magisque iniuris omnibus transcripsit ad principatum.

Verum id post correxit, & magnum sui desiderium reliquit. Non ita in morte Tiberii. Mortecius ita letatus est populus, (ait Suet. cap. 75.) vt ad primum numerum discurrentes, pars Tiberium in Tiberim trahi clamitarent, pars terram matrem, deosque manes orarent, ne mortuo sedem villam nisi inter impios darent, alijs vincum, & Geminas, cadaveri minarentur, exacerbatis super memoriā prisina crudelitatis, etiam recenti atrocitate.

De Neronis nece tantum gaudium exsistit publice, vt plebs pileata tota vrbe discurreret. Suet. cap. 5. 7. Vitellius vincis pone terga manibus, laniata veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymantre, deformitas exitus, misericordiam abstulerat: inter magna rerum, verborumque ludibria, per totum via sacre spatium, reducita coma à capite, cœno noxijs solent, atque etiam mento mucrone gladij subiecto, vt visendam praberet faciem, neue submittaret, quibusdam stercore & cono incessibus, alijs incendiarij, & patinarij vociferantibus, parte vulgi corporis etiam vitia exprobrantibus, erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida, plerunque ex violencia, veneti obesus, alterum femur, subdebile, impulsu olim quadriga, cum aurigante Caio ministratore exhiberes, tandem apud Geminas minutissimis iictibus excarnificatus atque contectus est, & inde vno tractus in Tiberim.

Domitianum occisum senatus adeo, vt Suet. cap. 23. latarus est, vt repleta certium curia, non temperaret, quin

mortuum contumeliosissimo, atque acerbissimo acclamatio- num genere laceraret: Scalas etiam inferri clypeosque, & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet, nouissime eradendos vbique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret.

De Maximinis, Commodo, aliis raseo, multa etiam post mortem ludibria experti sunt. Quomodo tuti sunt, aut securi, quod tanto odio omnes prosequuntur.

§. 19. Quanquam nonnulli eo vesania peruenient, vt in ore habeant oderint, dum metuant, securitatem tamen nullam multorum cædibus consequuntur. Machiauellus principum pessimus consiliarius, in suo principe cap. 17. ita docet. Iam ad alia eorum quo supra recensum deuenientes, vnicuique Hoc consilio principi optabile foret, vt clemens, non crudelis haberetur: omnibus nihilominus cautio adhibenda est, ne hac abutatur clemencia. Valentinus immanis exsiccimabatur: eius tamen immunitas totam Flaminium in integrum restituit, eamque in yicitur, vnum collegit, atque ad pacem, & fidem redigit. Quod sane si probe consideretur, Florentino populo deprehendetur illum mitiorem fuisse: qui vt crudelitatis nomen effugerent, fuerunt Pischiensum urbem euerti. Parui itaque ducat principes sauitia nomen, quo concordes suos in fide retinacunt. Paucissimus enim exemplis clementior erit, quam qui nimia lenitate permittunt, vt rerum perturbationes sequantur: ynde cades, aut rapina nascantur.

In vniuersum melius esse putat metui, quam a Metus insidiari. Verum longe fallitur, nam metus qui ex crudelitate est, semper odium habet adiunctum; metus improborum qui ex iustitia principis est, & bonorum reuerentia; quia odio caret, perniciosus non delis semper est. In metu bonorum, odioque, nulla est principi odium habet. Omnimodis odia irritat, si in paucos sebet. Augustus dum fæuit, multas conspirationes passus est, nec enim eorum conspiratione caruit, quos pudor sit rem tantam ausos. Sed cum ad clementiam se retrulit, securus vixit. Liuiæ hoc consilium fuit, cuius apud Dionem oratio est, & apud Senecam lib. 1. cap. 9. de clementia, compendium. Admittis, inquit, mulierem consilium. Fas quod medici solent: qui vbi rictata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritatem nihil adhuc proficisci: Salvidiem Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Cepio, Cepio nem Egnatius, vt alios taceam, quos tandem ausos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia.

Ille Cirena ignoravit, consulatum dedit, fidelissimum habuit. Et ex vero canit, luxuriosissimi Cæsar, cipem nitem malum crudelis omnes.

Diuinitus etiam multos, & honoribus auctos Vidi, qui tulerant in caput arma tuum. Hæc eum (ait Senec. cap. 10. lib. 1. de clem.) Clemencia ad salutem, securitatemque perduxit; hac gratum, ac favorabilem reddidit; quanvis nondum subacta Reipublice cervicibus manum imposuisset, hec hodieque præstat illam, quæ vix viuis principibus seruit. Deum esse, non tanquam iussi credimus. Bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen, fatemur.

§. 20. Quæ ergo clementia vere in principem conuenit? Ea, quam falso Neroni suo se affinxisse Seneca sensit, cap. 11. Hæc est Cesar clementia vera, quam tu præfas, que non seuitia paenitentia cepit: nullam habere Principi maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudiisse. Hæc est in Laudando maxima potestate, verissima animi temperantia, & humani generis incomprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, sunt. non temeritate incendi, non priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues suos liceat, experiendo tentare, sed habetare aciem imperij sui. Præstisisti Cesar, ciuitatem incurvantem, & hoc, quod magno animo gloriatu es, nullam in toto orbe stillam cruentum humani mississe, eo manus est, mirabiliusque, quod nulli vñquam citius gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tuiores

tiores prestat, ornamentiisque imperiorum est, simili certissima salus: cum reges consenserint, liberisque, ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis, ac brevis potestas est, quid interest inter tyrannum, & regem? Species enim ipsa fortuna, ac licentia par est, nisi quod tyranni voluptate sa- uiunt, reges non nisi ex causa, ac necessitate.

Neronis ini-
itia ut ea
tempora se-
reabant mi-
tia, alioqui
cruelias o-
mnia.

Falsa omnino laus, nec occultum Senecae mendacium: Initio, Silano proconsuli inter epulas, datum venenum. Ibaturque in cedes, nisi Afranius Burrhus, & Annaeus Seneca obviam issent. Certe Britannici inter epulas venenum, & lubitum funus, allaque crudelitatem arguebant. In munimentum pacis habet arma, seu potius ad ornamentum prius princeps, & humanus. Marmertinus in Paneg. Iuliani. Arma igitur, & iuuenes cum gladiis, atque pilis, non custodia corporis sunt, sed quidam imperatoriae maiestatis solennis ornatus.

*Arma sunt
ornatus
maiestatis
bono prin-
cipi.*

Quid enim istis opus est, cum sis firmissimo muro ciuii amoris obseptus?

Tyrannus est contrario nulla arma securus aspicit. Experiencia ita loquitur Thyletes:

Dum celsus steti,

Nunquam paucere desisti, atque ipsum mei

Ferrum timere lateris.

Magna odia nunquam ferro compescet, custodes in se suos vertit:

Tinet timentem, metus in auctorem redit.

*Magnitu-
dinem im-
perij, timor
gravior se-
quitur.*

Plutarchus eximie ad principes omnes; Τῷ δὲ ἐντὸς διάσονοι βασιλέως ὅπερ τὴν ἀρχόμενον, οἱ δὲ τυράννοι τὸν ἀρχόμενον.

Reges revera, pro subditis, tyranni subditos timent: quorum potentia si crescit, etiam metus crescit. Et cum pluribus imperant, plures timent.

*Solus ille
rex securus
est, per que-
dā securi-
sunt.*

Errat (Senec. lib. 1. cap. 19. de elem.) enim si quis existimat tuum esse ibi regem, vbi nihil a rege curum est. Securitas, securitate mutua pacisenda est. Non opus est extrahere in altum editas arcas, ne in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscondere, multiplicibus se muris, turribusque separe: saluum regem, in aperto clementia prestatib. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuitatum. Quid pulchrius est, quam viuere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus? si paulum valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute praediti sui commutatum velit? omne quod illi contingit, sibi quoque evenire deputet. In hoc auctoribus bonitatis argumentis probavit, non Rempubl. suam esse, sed se Reipublice.

*Tyramorū
vita brevis,
& anxia.*

Et cap. 26. Cruelitatem priuatorum, seruiles quoque manus, sub certo crucis periculo, vta sunt: tyrannorum gentes populi. & quorum erat malum, & in quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua praedicta in ipsis confusreverint, perfidiamente, & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illa didicerant, in ipsis exercerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? non diu paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat.

Nemo se fallat, experimenta omnium regnorum docuerunt, fidissimam esse custodiam reipublicae, clementiam principis.

*Mansueto
se credunt
subditi, cru-
delem hor-
rent.*

Causa est, quia mansueti, benigni, amanti ciuium, omnes se libenter submittunt, omnia sua credunt, crudelem omnes auersantur. Principis crudelitatem, vt publicam luem, vt insanabilem morbum figiunt, omnes subditi, stare sub iactu se indigne ferunt. Omnes quali in custodia libera detinentur; & carcerarium esse principem, carnificemque arbitrantur; cum primo spes appetat, in libertatem se vindicant. Nec cadibus hostium, quamvis multi cadant, securitas paratur. Qui enim superunt, actius oderunt, latebris enim & ignoratione tutos se arbitrantur. Deinde nemo omnium hominum adeo pene est solitarius, vt non cognatos, affines, amicos habeat, omnes illos in suum

odium, princeps crudelis irritat, ideoque faciendo auget numerum inimicorum: Repte obiectum est tyranico, qui inimicos omnes occidisse gloriabatur: Non etiam eorum liberos occisos, eos vindices superesse. Nemo suum unquam occidit successorum, nemo ultorem. Latet ille inter millia adulantium: Est enim hoc admirabile, plerisque qui crudeliter imperarunt, ab illis quos fidissimos arbitrai sunt, trucidatos esse. Id cum sit admirantur omnes. Brutus Caesar, Macro Tiberius, Chærea Caium interemit. At ita fieri necesse est: omnes oderunt, suscepiti de medio tolluntur, amici soli vindices esse possunt.

§. 21. Nunc etiam de modo clementiae dicendum est, ea enim est salutari securitate temperanda. Neque enim medicum laudaris, qui dulcibus porcibus, mollibusque foementis mala illa circumligat, qua ferrum, ignemque postulant. Scalpello; & vestrio, cum necessitas exigit, vtatur; modo ne ultra morbum, graefetur medicina. Sape dolentius vulnera curantur, quam sunt: Cruelior est latrocincio, carnificina hippocratica, cum

Excessit medicina modum.

Magistratus clementis est, priuatas iniurias negligere. Digna immortalitate illa vox: Rex Francia non rilesur, iniurias ducis Aurelianensis. Magno ad hoc opus est animo, ne qui par pari molestus fuit, a potentiore opprimatur. Et sane plerique cum magnis honoribus, & imperatis elati sunt, oderunt eos, à quibus se humiles, & abiectos cognitos esse intelligunt. Vitellius creditores suos iam imperator omnes fraudauit, coactos reddere tabulas contractum, nam salutem se pro pecunia reddere iactabat, latrocincio plane animo; quasi creditoribus mortem inferre iustitiae pars esset, hoc eius dicto in vulgo sparso ingens omnium odium est excitatum, quo breu deflagravit. Tiberium secessus exasperavit, crudeliorque fuit, quod priuatum multo contemperant. Idcirco & dicteris materiam præbuit.

Regnabit sanguine multo,

Quisquis ab exilio venit ad imperium.

§. 22. Illustrior est clementia, qua in principiis iniuriis condonandis lenis est, quam illa, quæ fœlera in Rempublicam commissa ignoscit, vel diffimulat. At contra frequenter euenit. Hostibus provinciarum extrema carpentibus, praeditibus ataris, dissidiiorum auctoribus, multi minus irascuntur, quam leui ioco, aut negligenter. Seuerus cum ouans Romam ingredetur, quadraginta consulares, & imperio idoneos neci dedit, fictis, leuissimisque causis. Multi occisi, quod in nomen rocati essent, quod vere Seuerum, vere imperatorem nominis sui, & Sullan punicus appellasset. Ita Spartan. Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, editio gladiario munere, & congiariu populo dato. Multos inter haec causis, vel veris, vel simulatis occidit. Damnabantur autem plerique cur iocari essent, alijs cur tacuisse, alijs cur pleraque figurata dixissent, vt esset imperator vere nominis sui, vere pertinax, vere seuerus.

Quid vero illi facies, qui seruo, quod serius calam attulisset, trecentas plagas imponi iussit? Qui miserum in venatione, quod Spartanum canem mortu appetitus ante tempus dimisit, fustibus occidit? Quanto clementius Augustus, qui in se, ac domum suam iacta conuitia contemptis? Quanto melius Theod. Arcad. Hon. A A A edixerunt, ne, si quis modeste oblitus, imperatori maledixisset, pena subiugaretur?

§. 23. Magno iudicio exercenda est in publicum clementia, ne si absque iudicio, & ratione sceleratis impunitas ostenteretur, iniurias obnoxii reddantur in-

*Nunquam
inimicos
quisquam
omnes occi-
dit, quia
causa ca-
des nouos
parat.*

*Clementia
salutari se-
curitate
modice te-
peranda.*

*Sordida Vi-
tellijs crude-
litatis.*

*Damina
publica ne-
gligent, ad
priuatami-
nima inar-
descunt.*

*Apud quo-
dam gra-
uor in ve-
nitione er-
ror, quam
urbem in-
cendisse.*

tur infirmiores, audacia factnorum alatur, atque ea causa Republica detrimentum patiatur. Tam enim nocet, qui malo insanabili parcit, quam qui integra abscondit. Non igitur regem Indum imitabitur princeps sapiens, cuius regnum, iudiciorum lenitudo latronibus refertum narratur. Thesaurus rerum indicarum sic exponit, T. 3. lib. 2. cap. 27. Bisshagenis rex aequo in maleficos lenior est, eosque castigari vetat. Hinc mira passim toto regno, & effrenis licentia, etiam in regiam malefatem insolentum. Misericordia nuper magnus Mogor ad eum legatos, simul & equos aliquot praestantissimos, aliaque pretiosa munera; hac cum a quoptam subditorum, cum equorum nobilissimo clam per viam essent sublata, nulla ipse in facinus insolens pena animaduertit, equum dumtaxat reddi iussum legato dedit. Neque clemens vox Neronis fuit, sed flulta immanitatis obuelatio; cum enim damnatorum subscriptio perteatur. Quam velle, inquit, nefasse literas. Vtinam venena, & truculenta verba nefisses. Sed tamen & hoc inconsultum dictum. Reorum supplicia, & mansuetudo principis non pugnant. Meliore animo, sed blando magis quam recto, Antoninus Philosophus oratione sive ad clementiam obligauit. Absit, ut me tenente principatum, restringam quisquam, meo, vestroque decreto, capite damnetur. Nimirum indulgentia, nimis impunitas inducit grandia sceleria, & cogit tandem de repente principem esse crudelēm.

*Fucata cle
mētia par
ricida.*

*Lentitudo
nimia cre
scēntibus
extra mo
dum scle
ribus in
cruelita
tem definit*

*Punitos o
dio ne pro
sequatur.*

*Cum gra
zia suppli
cia extor
quet necf
fas, leni
bus ea ver
bis decer
nat.*

*Iudicio erat
facilius oc
cidere, qua
iubere.*

*Neminem
quamvis
meritū con
tra fidem
datam pu
niat.*

*Legum se
ueritas mi
riganda, cū
ratio id di
git.*

§. 24. Ne ludibria addat occisis. Hac enim horrore incutient, quasi morte contentus non fuerit. Seucus Albini caput patibulo affixit. Barbari hostis cranium auro includum epulis admouebant, & pro scypho vtebantur. Neque semper à Christians abfuit illa feritas. Cremensis capitibus, Germani milites, ut pila ludebant. Cremenses Germanos membratum dissecabant, innumera sunt exempla. Verum magna infamia ista committuntur. Amarius est morte ipsa, contra morientes insultatio.

§. 25. Vocem etiam crudelēm emisisse, crimini datur. Quia beluinum animum indicant. Quales illae: Ita feri, ut mori se sentiat. Nondum tecum redi in gratiam. Antidotum aduersus Cesarem? Quare non libenter moritur? Repete. Vtinam omnes vnam ceruicem habentis. Vtinam frater viueret. A calvo ad calvum. Hac enim ita vulgariter, ut periculofissima odia excent, cum homines sint natura sua, à crudelitate abhorrentes, nam & historici, qui multorum clarissimum neces prætereunt, illa tamen immanitatis indica literis consignant. Non ignorabat illud Iulius, cum enim opprella patria, eius patrimonium, hoc est aerarium depecularetur, questori resistenti mortem minatus est; cui admiranti; Cæsar inquit, Sibi facilius esse hoc facere, quam dicere. Nutu, ables, quasi inscius facere poterat, sine opinione crudelitatis, qua stante adhuc altera parte exitiosa erat, voce iubere non poterat. Octauium sane detestabilem fecit, horrenda vox: Tranquillus ita referit: Perusia capta, in plurimos animaduertit, orare veniam, vel excusare se conantibus, vna voce occurrunt: moriendum esse.

§. 26. Præcipue caueat, ne securitia iuncta sit peruidia, vel illusio. Maximinus praefectus, cum promisisset, se nullum igne, vel ferro perempturum, plumbo contundiri iussit, irridens simplicium crudelitatem. Duplici malo odium auxit; & ne quisquam sibi crederet, effect.

§. 27. Legum seueritatem cum ratio dictat, ipse mitiget. Id tempore vni veniet, cum moderationem verba admittant. Hoc ipsa leges iubent. Interpretatione legum, pœna mollienda sunt potius, quam asperanda. Clementia specimen Iulius dedit, puer captus à piratis inter ludum illis crucem minabatur, id iure iurando affuerit; captos deinde prius occidit, deinde in crucem egit. Comiter interpretatus

religionem iuramenti: Certe eo facto famam, & Iuli pueri clementia. factum à Valentiniano, legum seuerissimo, & aliquando crudeli exactore: qui eo etiam reprehendit, quod recognoscens custodias, pro nullo unquam damnato, mitiore elogio subscriberet. Morris enim erat vt damnatorum pœnis princeps subscriberet, & pro mansuetudine, ac clementia legum pœnas interdum mitigaret. Hinc & id constitutum, ne ante diem decimum ducerentur, qui voce principis, aut indicum sententia addicti essent. Postea Theodosius dies vicenos adiecit, monitore S. Ambrosio antistite Mediolanensi: idque ea causa, ne repentina principis ira quisquam caderet, sed mora veritatem aperte, indignationemque fedaret.

§. 28. Parcat oculis, ne interficit suppliciis, ne non tam iustitia motus parere legibus, quam spectaculum sibi exhibere voluisse videatur. Caius vario tormentorum genere, & vultu suo torquat infantes. Quæ omnia locum habent, præcipue cum princeps Iesus est. Suis enim iniuriis moueri minus debet, quam alienis. Velle autem parentes, aut alios carorum, interesse supplicii omnino tyrannicum est. Caligula id pro more habuit. Dion refert. Præterea Caſsum Melizum occidi iussit, coegerique Capitonem patrem eius virum bonum nullius accusatum delicti supplicio filij interesset, qui dum à Caio peteret, vt sibi oculos claudere liceret, iussus est pariter occidi.

§. 29. Clementia statutis à lege suppliciis, cum seueritatem Republica postulat, contenta est. Certissimum securitia signum est, in nouis cruciatus ingeniosum esse. Omnia noua, inusitataque non in famam modo; sed quia velut monstra cupide narrantur, audiunturque, longissime infamiam perfervunt. Quanquam autem intra modum lege prescriptum pœnam acerbitas consistat, si tamen noua sit, animum crudelem arguit.

§. 30. Fugienda & illa supplicia, quæ singularem aliquam, diu meditata, operofam, flagitiolam militiam continent. Talis erat Heliogabali immanitas. Serpentes (inquit Älius Lamprid.) per Marsicas sacerdotes colliguntur: eosque subito ante lucem, vt solet populus ad ludos celebres conuenire, effusisse, multoq[ue] affectus morbi, & fuga.

Marsicagens aspidum, & colubrorum viatrix, ad salutem populis contra infestissimas bestias data erat, serpentes colligebat ad medicinam, vel vt extinguenter. At monstrum illud aspide, & basilisco nocentius, in perniciem populi sui nationis illius domum, operam conuerterit. Barbarorum est, ingenio suppliciorum delecati. Arethusum Christianum stylis puerorum, post exquisita tormenta confeuerunt. In Thebaide adductis, remissisque arborum ramis multis distracterunt, mulieres uno pede ligatas, alio per machinas attracto, fædissimum in modum, ac plane miserandum occiderunt. Christianos pice, sparto, resina illitos in vsum nocturni luminis exsuffrunt, teatros ferarum pellibus, canibus obicerunt. Chryanthum, & Dariam viuos terræ infoderunt. Virginum ventres disciderunt, & hordeo impletis, porcos ex iis pauerunt. Imperium ea mos hereticorum viatorum Hugo. cognoscet, feritatis esse, non iustitiae, tam fœdatis carnificinas, quas nouitate, asperitate, fœditate, multis modis Hugonottæ in Gallia superarunt, vt Theatrum crudelitatis Calvinisticæ ostendit.

§. 31. Catienda multorum supplicia, vel simul, vel diuersis temporibus sumpta. Vbi enim multorum strages iacet, ibi subrahendum est aliquid seueritati, vt addatur amplius caritati. Medicos imitetur respublica, cum sine ferro mederi possint, lenibus fomen-

fomentis vuntur. Cum multis sanguis effunditur, etiam nocens, Republica debilitatur, & quemadmodum aperta vena cum noxio sanguine, integer, & spirituum naturalium vis emicat, ita inter multos semper aliqui creduntur innocentes, aut mitiore manu sanabiles. Magnum discrimen est reorum, una legge dammarum. Nunquam maior, nunquam iniurior crudelitas, quam cum genera hominum, non crima puniuntur, id quod crebro fit, ubi prae sumitur multitudo delinquentium. Hinc olim tot Christianorum millia perierunt, quia nomen, & professio, impietas iudicabatur. hinc Cælareæ, imperante Maximino, disiectis vndiq; martyrum cadaveribus, forum, plateæ, columnæ illacrymarunt. Eus.lib.8.ca.19. Nec modo in ciuitate, sed etiam in hoste i unum viato cædium sit moderatio. Hostilem sanguinem fundis, sed humanum; sed tui generis. Nullum animal præter nimum, & hominem in suum genus fecit. Deus certe cum murum aries percussit, cum tubæ sonuerunt, & imbutum est sanguine bellum, requirit tam in ipsa acie iam vietrice clementiam, 2.Par.cap. 28.6.

*In viis ho
stis etiā
clementia.*

Occidit Phace filius Romelia de Iudea centum viginti milia die uno, omnes viros bellatores, eo quod dereliquerint Deum patrum suorum. Ceperuntque filii Israhel de fratribus suis ducenta milia mulierum, puerorum & puerarum, & infinitam prædam, pertulerunt que eam in Samariam. Ea tempestate eratibi Propheta Domini nomine Oded, qui egressus obuiam exercitus venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus vestris, & occidit eos atrociter, ita ut ad cœlum pertingeret vestra crudelitas.

*Deus pre-
liorum di-
ritatem de-
testatur.*

Insuper filios Iuda & Ierusalem vultis nobis subiicere, in seruos & ancillas, quod nequam factum opus est, peccatis enim super hoc Domino Deo vestro, sed audite consilium meum, & reducite captivos quos adduxisti de fratribus vestris, quia magnus furor Domini imminet vobis, steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim Azarias filius Iohana, Barabias filius Sellum & Amasias filius Aada, contra eos qui veniebant de prelio, & dixerunt eis, non introducetis hic captiuos, nec peccemus Domino, quare vultis adducere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta, grande quippe peccatum est, & ira furoris Domini imminet super Israel.

*A pueri di-
scant pati-
aduersa, ne
fiant ex fu-
perbia cru-
deles.*

§. 32. Crudelitatem itaque omnem, & crudelitatem etiam suspicionem caueat, quæcumque diuturna esse desiderat, Republica. Tenui vietu, & non preciosa veste liberos educet, discant a teneris vnguiculis, aliquem quasi æqualem pati, etiam principum liberi, ne adulti crimem maiestatis arbitrentur, si quis contra eos sentiat.

*Principis
clementia
par sit ad
ministrorum
bonitas.*

Omnium veterum crudelissimus habitus est Com modus, natura, & educatio hoc fecit. Annos duodecim natus cum sanguinem videre horror est puris, balneariorum qui plus iusto soli caleficerat, in fornacem iniici mandauit, nec quieuit crudelitas, donec nidorem pellum, quas fallendo furori pædagogus pro balneatore iniecerat, lætitia gestiens perfensiceret. Non mirum tantas strages cum dedisse, cui in pueritia tantum licuit. Nocuit illi ministros habuisse malos, ex illis enim didicit ipse, quo postea faceret malos.

Quod igitur ipsi natura vos docet, quo dignitas vestra postulat, clementiam amplectimini, o principes, fugite crudelitatem. Nolite humanitas, & mansuetudinis, etiam cum lege agitur, obliuisci. Securitatis vestra arx in expugnabilis est clementia, crudelitas omnium incerta facit, suos etiam ministros infidos reddit. Neque vos duntaxat ipsi clementiam colite, sed eam à consiliariis, prefidibus, prætoribus exigite. Lubete eos gubernare subditos, non ut praefides, sed ut Episcopos. Parum proficit regis vnius clementia, si per minororum tyrannorum crudelitatem stat, quo minus illa subditis fruantur. Hic rufa ca-

tur, hic opprobria sua vindicet, vt eonsulat subditis. Nunquam honesta est crudelitas, vno duntaxat etiunt gratiosa est, si in crudeles ministros exerceatur.

Nullum populo optabilius spectaculum, quam *Crudelitas* videre suis exemplis perire crudelitatem. Hoc vnum *in crudelis* in Phalaride laudatur, auctorem boni suo inclusisse. *ministros* Altissime pectoribus infigit id, quod ratio dictat, *plusquam* quod sapientes omnes docuerunt, quod omnium *gratia popu* exempla regnum demonstrarunt, quod æterna ve lo ritas, æternum clementissime regnans, pronunciauit:

BEATI MITES, QVONIAM IPSI HÆRE DITABUNT TERRAM.

CAPUT XVII.

Omnes in Republica ad fortitudinem esse instituendos.

§. 1. *H*oc quidem loco Pseudopoliticos habeo *consentientes*, firmamentum enim ciuitatis, incolarum robur, constantiamque esse omnes docent. Deinde quamvis pro pietate hypocrisi, pro prudentia astutiam, pro temperantia simulationem obtrudant, veram tamen, genuinam, periculorum cum ratione susceptricem, & depultricem, fortitudinem requirunt. Duo recte diuitum filios addiscere, olim dicebatur, Iaculandi & equitandi artem, cetera illis adulatio per blanditias tribuebat: si à scopo aberrarent, aut equo harere nescirent, ne sibi quidem ipsis adulari poterant. Nunc quoque fortitudo est, quæ finge non solet, aut si quandoque asinus ignarus Leonis exuviis induit, si Patroclus, armatura Achillis, ad tempus Troianos exterrit, mox tamen sanguine simulationem luit. Magno in honore est fortitudo. Quærit Aristot. Problem. Secl. 27. s. Διὸς τὴν μάρτια τὰ δύο οὐδεὶς πρᾶσσεν αἱ πόλεις, διερέπειν τὸν θεόν αὐτὸν, οὐτὶ διετελέσθη, οὐτὲ μεμόνει, οὐτὲ πολεμήσει; αὐτὸν δὲ μόνον ζητοῦσα τὸν θεόν. Τιμῶσθαι δὲ βελτίστως αἱ πόλεις τὰ θέλησαν. Cur ciuitates fortitudinem maxime honorant, *Honoratur* cum virtutum præstantissima non sit? An quia semper aut bellū *maxime* inferunt, aut patiuntur, hec autem virtus vitroque tempore *fortitudo*, *fortitudo*, nec peccemus Domino, quare vultis adducere super peccata *qua maxima* honorare illis qui bello perierunt, maximi decernuntur, *me necessaria* Minime igitur vitream fortitudinem, sed veram, *riavidetur*, solidamque patria requirit.

§. 2. Est autem fortitudo μετ' της φύσεως, καὶ *Mediocritas*, circa timores, & fidientiam. Ut Aristot.lib.4. Mor.cap.9. Augustin. lib.83. quæstionum: *Fortitudo est considerata periculorum suscepto, & laborum perpetuo*. Est hec illa ipsa constantia de qua nobilis in manibus est Iusti Lipsii disputatio. Recum est enim, & immotum animi robur, non elati fortuitis, non depressi. Complector etiam patientiam, omnium aduersorum, quæ incident voluntariam, & fine querela perpessionem. Haec de fortitudine presse accepta.

Nam quemadmodum in omni virtute, sapientia velut moderatrix clauum tenet, ita fortitudo omnes, tanquam firma anchora in procelloso hoc vita mari vincit, ac munit, omnis enim virtus sine constantia vidua est. Sapienter instituta confilia metus executit, deme Lucretia constantiam, timor, non libido adulteram faciet. Incute timorem Imperatori, turpe fugus ad furculas caudinas faciet. Omnium igitur virtutum custos est fortitudo.

Sunt & aliae virtutes quæ fortitudinis speciem habent. Ut cum metu ignavia, & glorie cupiditate fortiter dum facias.

*Fortitudo
Reipublica
necessaria
est.*

*Fortitudo
non est
hypocrisis.*

*Honoratur
maxime
fortitudo,
qua maxima
honores illi
me necessaria
riavidetur.*

*Omnia vir-
tutis forti-
tudo nec-
ssaria est.*